

UOT: 98:579.841.93-0973

QOCLARIN İNFEKSİON EPİDEMİTİ XƏSTƏLİYİ

N.A. MUSTAFAYEVA, M.Ə.MƏMMƏDOVA

AKTN Baytarlıq ET İnstitutu

Brusellyoz başlıca olaraq heyvanlarda xroniki gedişə malik olan yoluxucu xəstəlikdir. Xəstəliyin törədici-brusella qrupuna daxil olan bakteriyalardır. Qoqların infeksiyon epididimiti – (lat.- Epididymitis infectiosa arietum, ing.-Infectious ram epididymitis) – qoyunların bruselyozunun xüsusi formasıdır, iti və əsasən xroniki gedişli infeksiyon xəstəlik olmaqla, toxumluqlarda və törəmələrində proliferativ iltihabı proseslərlə təzahür edən, onların atrofiyası, qoqlarda törəyib-coxalma funksiyasının azalması, ana qoyunlarda isə balasalma, həyatı qabiliyyəti olmayan quzuların doğulması və qızırıqda səciyyəvidir.

Acar sözlər: brusella, epidemit, ovis, qoyun, toxuma, abort, tənəsül yolları, törədici, toxumluq artımı.

Brusellyoz kənd təsərrüfatı heyvanlarının xroniki keçən yoluxucu xəstəliyi olub, heyvanlarda əsas kliniki nişanəsi sayllan vaxtsız balasalma ilə səciyyələnir. İnsanlar üçün qoyun və keçilərin brusellyozunun törədici daha təhlükəlidir. Qoqların brusellyozu, törədici brusella ovisdir.

Brusellyozun törədici xarici mühitdə xəstə heyvanların tənəsül yolları axıntısı, sidik, peyin və yaxud süd ilə yayılmaqla uzun müddət orada yaşaya bilirlər. Ona görə həmin mikroblarla çirkənlənmiş xarici mühit heyvanlar üçün yoluxma mənbəyinə çevrilir.

Törədici xarici mühitdə uzun müddət yaşama qabiliyyətinə malikdir. Belə ki, torpağın rütubətindən və mikrobların nə qədər dərinlikdə yerləşmələrindən asılı olaraq onların həyat fəaliyyəti 100 günədək, peyində isə 5 aya qədər müddətdə davam edə bilər.

Yoluxmuş heyvanlarda xəstəlik bir neçə il ərzində davam edə bilər. Balaatma adətən boğazlığın 5-7-ci aylarında müşahidə edilir. Brusellyoz xəstə inəklərdə cox vaxt doğumdan sonra sonun düşməsinin ləngiməsinə və balalığın iltihabına təsadüf olunur.

Xəstəlik qoyun və keçilərdə iribuynuzlu heyvanlarda olduğu kimi keçir və əksər hallarda gizli gedişə malik olur.

Qoyunlarda balaatma adətən boğazlığın 3-4-cü aylarında olur. Bəzi xəstə heyvanlarda xəstəliyin nəticəsi olaraq uzun müddətli axsama əmələ gəlir. İnsanlar, əsas etibarilə alimentar yolla heyvan məhsullarından yoluxur.

Laboratoriya təcrübə heyvanlarından dəniz donuzu və ağ siçanlar həssasdır. Dəniz donuzları yoluxduqda, sümüklərində, oynaqlarında gözlərində patoloji proses inkişaf edir və xəstəlik uzun sürür, onlar kəskin arıqlayır, tükləri tökülür, orxit əmələ gəlir, boğaz dəniz donuzları bala salır.

Uzun illərdən bəri aparılan müşahidələr brusellyoz xəstəliyinə tutulmuş heyvanların 1-2 dəfə abortdan sonra normal bala verməsini göstərir. Bu da xəstəlikdən sağalmış heyvanlarda immunitetin əmələ gəlməsi ilə əlaqədardır.

Immunitetin müddəti təbii şəraitdə birinci dəfə xəstələnir, sağalmış qaramalda 5-6 il, qoyunlarda 2 ildir.

Br, ovis mikrobları ilə yalnız bir növ heyvan-qoyunlar yoluxur. Qoqlarda adətən bu xəstəlik xroniki gedişli olmaqla, bir qayda olaraq toxumluq artımının birləşdirici toxumasının qalınlaşması ilə səciyyələnir. Boğaz qoyunlarda adətən boğazlığın 2-ci dövründə kütləvi balasalma və bəzən həyat qabiliyyəti aşağı olan quzuların doğumuna səbəb olur. Subay qoyunlarda xəstəlik klinik nişanələr olmadan baş verir.

Material və metodlar

Yoluxucu infeksiyon epididimitin diaqnozu əsasən kliniki, seroloji və bakterioloji, allergi müayinələri əsasında, həmçinin epizotoloji məlumatları və patoloqoanatomiki dəyişikləri nəzərə almaqla diaqnoz qoyulur. Seroloji diaqnostika zamanı KUMBR (komplementin uzun müddətli birləşmə reaksiyası, AR, KBR, İFA, DHAR, AtNR spesifik komponentlər dəsti buraxılır., AR reaksiyası rəngli Br. ovis antigeni ilə qoyulur. Diaqnostiki testlər kompleksində infeksiyon epidemitin allergi diaqnostikası üçün brusellin tətbiq edilir. Lakin o diaqnozun qoyulmasında həlledici deyildir.

Ən etibarlı üsul mikroorqanizmlərin ayrılmasına və təfriqinə əsaslanan bakterioloji diaqnostika üsuludur. Bunun üçün patoloji material qismində zədələnmiş xaya artımının sekvestrlərinin irinabənzər ekssudatı, xayaların zədəli hissələri, qoqların toxumu, qoyunlardan isə cinsiyyət yollarının axıntısı (balasalmanın ilk günləri), balalıq buynuzunun nekrotiki sahələri, yumurtalıqlar və dərin çanaq limfa düyünləri, atılmış döl və atəne ola bilər.

Bəzən xəstə qoyunlarda brusellaları orqanlarda da (ağciyərdə, yelin və b.) tapmaq olur. Alınmış ilkin kulturalar KUMBR-dən istifadə etməklə seroloji təfriqə cəlb edilir.

İnfeksiyon epididimiti öyrənmək məqsədilə Azərbaycanın müxtəlif rayonlarından gətirilmiş qan nümunələrində seroloji müayinə aparılmışdır.

Brusellyoz sosioloji problem olmaqla, heyvan-darlıq təsərrüfatlarına ciddi ziyan vurur. Bu xəstəliyin

profilaktikası məqsədilə dövlət tərəfindən milyonlarla xərc çəkilir, ancaq onun ləğvi, səmərəli mübarizə vasitələrinin axtarılması və heyvandarlıq təsərrüfatlarına tətbiqi aktual məsələ kimi qalır. Fakt odur ki, bu məsələyə sporadik halda olsada hələ heyvanlarda eyni zamanda insanlarda rast gəlinir. Bu xəstəliklə mübarizədə mövcud real vəziyyəti araşdırmaq, hər il ona qarşı hər hansı kompleks tədbir görmək çətinliklər təşkil edir. Odur ki, bu xəstəliyin Respublikanın müxtəlif zonalarını əhatə etməklə, epizootoji vəziyyətin öyrənilməsi, həmçinin ona qarşı səmərəli mübarizə tədbirlərinin axtarılması və heyvandarlıq təsərrüfatlarına tətbiq edilməsinə məhz bu baxımdan aktual hesab edirik. Epididimitin törədiciyi brusella ovis-kokka bənzər, yaxud yüngülcə uzadılmış formalı, xırda qrammənfi bakteriya olub, hərəkətsizdir, spor əmələ gətirmir, anilin boyalarını yaxşı qəbul edir, Kozlovski və ya Şilyak Şin usulları ilə qırmızı rəngdə boyanırlar. Bəzi ştammları kapsula əmələ gətirir.

Bu məqsədlə Cəlilabad rayonunun Privolnıya 42 baş, Quba rayonunun Vedimirovka kəndi və Astara rayonunun Hamısam kəndi 55 davar qan nümunələri seroloji olaraq (RBS, KUMBR) reaksiyaları ilə yoxlanılmış və qan nümunələrinin heç birində Br. ovisin törədilən xəstəlik aşkar olunmamışdır, Respublikada bu xəstəlik Naxçıvan MR-da Nəhrəm kəndində və küzlük kəndində XBH q/sağlam məntəqədə aşkar edilmişdir. Kəsim məntəqəsindən 18 baş qoç qanı Aqstafa, Ağdaş, Quba, Beyləqan rayonundan gətirilmiş qan nümunələri brusellyoza yoxlanılmışdır seroloji müayinə zamanı 3 nümunə brusellyoza müsbət nəticə vermişdir. Müxtəlif rayonların kəsim məntəqəsindən götürülmüş qoç qanı Bərdə rayonu, Aqstafa, Kürdəmir, Quba 16 baş, Zığ qəsəbəsindən 10 baş, 17 baş Aqstafa rayonundan, 17 baş Beyləqan rayonundan və Aqstafa rayonundan gətirilmiş qan nümunələri seroloji olaraq brusellyoza müayinə olunmuşdur.

İnfeksion epidemiyə görə qeyri-sağlam sürülərdə (fermalarda şəxsi təsərrüfatlarda, yaşayış məntəqələrində) bu xəstəliyə müayinə zamanı reaksiya vermiş, həmçinin xəstəliyin kliniki nişanələri olan heyvanlar xəstə sayılırlar. Xəstəlik dövründə heyvanın qanında anticisimlər meydana çıxır və orqanizmin allergiya dəyişməsi baş verir ki, bu da immunitetin formalaşmasına dəlalət edir. Müəyyən edilmişdir ki, yoluxmuş qoçlarla çütləşmiş ana qoyunlar arasında qısa müddətdən sonra KUMBR-lə müsbət cavab verənlərin sayı getdikcə artır.

Xəstəliyin kliniki nişanələri olan (epididimit, orxit) qoçları kəskiyyə göndərilirlər, qeyri-sağlam sürünün (fermanın) qalan heyvanlarını yeni xəstələr aşkar etmək məqsədilə hər ay kliniki müayinə (xayaların və xaya artımının palpasiyası mütləq yerinə yetirilir) aparılır və hər 20...30 gündən bir seroloji yoxlanılır. Aşkar olunmuş və reaksiya vermiş heyvanlar kəskiyyə göndərilir.

Nəticə

Müayinələrin bəzilərinin nəticəsi mənfi olmuşdur. Bundan başqa Cəlilabad rayonundan Qusar, Xanlar, Masallı, Bərdə, Ağdaş, Kürdəmir, Sabirabad, İmişli, Göyçay, Dəvəçi, Beyləqan, Balakən, Astara və s. Rayonlardan 175 baş qandan 12 baş qoçun qan nümunəsi brusellyoza müsbət nəticə vermişdir. Aparılan tədqiqatlardan belə nəticəyə gəlmək olar ki, yaşı 3-dən yuxarı olan XBH heyvanlar daha çox brusellyoz xəstəliyinə tutulurlar.

Reaksiya verməyən ana qoyunları sağlam törədicilərin toxumu ilə süni mayalandırır və hər ay müayinə edirlər. Əgər qoyunlarda iki il ərzində b. ovis tərəfindən törədilən balasalma baş verməzsə və qan zərflərinin müayinəsi zamanı mənfi nəticələr alınarsa bu qəbildən olan sürü sağlamlaşdırılmış hesab olunur.

ƏDƏBİYYAT

1. R.Ə.Qədimov; M.Ə. Tağızadə Baytarlıq mikrobiologiyası "Maarif" nəşriyyatı, 1986.səh. 286-295.
2. İ.Z. Eyubov; Y.H.Nəciyev; Ç.Ə.Əhmədov; Ə.T.Məmmədov Baytarlıq təbabəti "Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı", Bakı -2005 ci il, səh 7-78.
3. A.A. Сидорчук «Инфекционные болезни животных» Москва «КолосС» 2007. стр. 221-238.
4. Əliyev E.A., Əzimov İ.M., Vəliyev U.M., Səfi N.V. "Epizootologiya və infeksiyon xəstəliklər" UniPrint Bakı 2013, 1020 səh.
5. Авылов Ч.К., Алтухов Н.М., Бойко В.Д., др..Справочник ветеринарного врача.Справочник/Сост.А.А.Кунаков,- М.: КолосС.2006-736 с.

Инфекционный эпидидимит баранов

Н.А. Мустафаева, М.А. Мамедова

Инфекционный эпидидимит баранов- особая форма бруцеллеза овец –остро и хронически протекающая инфекционная болезнь, проявляющаяся пролиферативными воспалительными процессами в семенниках и их придатках, их атрофией, снижением воспроизводительной функции у баранов а у овцематок – абортми, рождением нежизнеспособных ягнят бесплодием. Для изучения инфекционного эпидидимита баранов было привезенные из разных районах Азербайджана кровь для серологических исследований. Нами было исследовано 175 голов овец.

Ключевые слова: бруцелла, эридемит баранов, овцы, аборт, пути семяизвержения, возбудитель семена производитель.

Infectious epididymitis ram

N.A. Mustafayeva, M. A.Mammedova

Infectious epididymitis ram-special form of brucellosis in sheep acute and chronic - flowing infectious disease manifested proliferative inflammatory processes in the testis and epididymis, they atrophy, decreased reproductive function in rams and ewes have - abortion, birth unviable lambs and infertility. For the study of infectious epididymitis of sheep were brought from different parts of the blood for serologic studies in Azerbaijan. We have studied 175 sheep

Key words: Brucella, eridemit rams, ovis. sheep, abortion, the way of ejaculation, exciter.seeds manufacturer.